

УДК101.1:316

МОДА НА ЕКСТРЕМАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Є. В. Леонова

Реферат. Стаття присвячена темі екстремальності як популярній формі поведінки в постсучасному соціумі. Аналізуються підстави для поширення екстремальної поведінки та сфери життя сучасного суспільства, в яких вона наявно виражена.

Ключові слова: екстрим, екстремальність, постмодерн, постсучасний соціум, мода.

Сьогодні широко вживаним є ряд термінів, що характеризують форми соціальної та індивідуальної поведінки, що виходять за межі норми, або знаходяться на її грані, зокрема: «екстрим», «екстремальність». Слово «екстремальне» як філософський термін використовується трохи більше чотирьох десятиліть. У соціальній філософії – лише в останнє десятиліття. Тож увагу до цієї теми можна визначити як раптову і пильну.

Тема екстремальності має значний пояснювальний та евристичний потенціал у дослідженні процесів соціальної динаміки, альтернативних варіантів еволюційного суспільного розвитку та відповідних реформаторських практик. Ресурс екстремальності, що має антропологічні, психологічні та соціокультурні витoki, значно активується, пробуджується до інтенсивного життя ризикогенним суспільством. Очевидно, що екстремальна дія наділена творчим і послідовним характером, виступаючи ознакою активної діяльності та її специфічним способом. Екстремальний час вимагає екстремальної людини.

Вивчення сфери екстриму необхідне: по-перше, у зв'язку з питаннями безпеки – екстремальна поведінка несе в собі насамперед небезпеку і ризик, загрозу здоров'ю як фізичному, так і психологічному, загрозу самому життю. По-друге, у зв'язку з комерціалізацією, пов'язаною з модою на екстремальне проведення часу. Але, перш за все, у зв'язку з питанням становлення нових цінностей в сучасному соціумі, пов'язаних з екстримом.

Методологічну основу досліджень складають: по-перше, наукові уявлення про спонукальну та спрямовуючу роль у діяльності та поведінці (Л. І. Божович, С. С. Богданович, Р. Р. Бібріх, А. А. Вербицький, В. К. Вілюнас, І. О. Гильова, Є. П. Ільїн, С. Б. Каверін, Е. А. Калінін, А. Маслоу, А. В. Петровський, В. М. Ривін, І. В. Рівіна, Х. Хекхаузен, Р. Еммонс, П. М. Якобсон та ін.), які розроблені в руслі особистісно-діяльнісного підходу (С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєв, К. К. Платонов, Б. Ф. Ломов); по-друге, роботи спортивних психологів, що стосуються теми екстремальності (В. Я. Апчел, В. Н. Циган, Ю. М. Блудов, І. П. Волков, І. А. Воронов, Б. А. Вяткін, Л. Д. Гіссен, Е. Н. Гогун, Б. И. Мартянов, Г. Д. Горбунов).

Поняття екстремальності в контексті дослідження перегукується з поняттями маргінальності, девіантності, радикалізму та екстремізму. Маргінальність досліджується в роботах С. П. Турина, О. В. Дідівської, І. А. Тимошенко. Проблеми радикалізму і контркультури розглядаються А. Н. Батигінім, І. Б. Громовою, П. С. Гуревичем, В. Н. Леонтьєвою, К. Ф. М'яло, М. І. Новинським, І. В. Ковшовим, Т. Б. Щепанським, Н. С. Юлиною. Значна заслуга західних авторів, які зробили позитивний внесок в осмислення явища контркультури: К. О'Хара, Т. Роззак, С. Хантігтон, М. Фергюсон. У середині 90-х років субкультури стали предметом ретельного аналізу вчених соціологів Т. Б. Ісламшина, Е. Л. Омельченко, І. Ю. Супдієва, І. М. Андреева. Екстриму в молодіжних субкультурах присвячені роботи М. В. Лісаускене; про екстремальний спорт писав А. В. Гребенюк, про екстремальний туризм як особливий феномен пишуть австралійські та американські дослідники С. Сіднор, Е. Брімер, Р. Рейнхарт. М. А. Султанова, аналізуючи радикалізм, розрізняє два його типи: політичний, спрямований на повалення державних

інститутів, і культурно-ціннісний, що ставить собі за мету підірвати самі механізми соціалізації та інституціалізації індивідів і груп у сучасному «репресивному» суспільстві [1, с. 22-23].

Існують дослідження неформальних соціальних практик, їх суб'єктів і значення. Однак такі дослідження відносяться більшою мірою до сфери політичної. Проблема екстремальності до теперішнього часу здебільшого приваблює психологів, соціологів та культурологів. У рамках соціальної філософії ця тема не отримала достатньо повного аналізу. На наш погляд, недостатньо уваги приділено соціально-філософському аналізу екстремальності як функціональній характеристиці суспільства в цілому в умовах тотальної ризикогенності і такому її зрізу, як соціальна екстремальність, на відміну від природної та техногенної екстремальності.

Тож метою статті є аналіз прояву екстремальності як форми поведінки в різних сферах життя суспільства постсучасності.

Сьогодні в культурному та соціальному контексті сформувався певний соціальний тип людини, яка не тільки через вимушені обставини, але й за внутрішніми передумовами, виявляється в полі екстремальних факторів, відтворює екстремальні ситуації. Особливо характерні екстремальні форми поведінки і види діяльності для сучасної молоді, яка позначається як «покоління пехт».

«Такі ярлики як «екстремальні» або «X» сьогодні всюди. Якщо хтось хоче надати радикальні, надзвичайні, незвичайні властивості будь-якому продукту, діяльності, особистості, чи способу життя, застосовують цей термін. «Екстрим» пов'язаний сьогодні з безалкогольними напоями, здоровою їжею, поведінкою знаменитостей, модою і макіяжем, сексуальними техніками, спортивним взуттям, автомобілями, музикою тощо» – звертає увагу Рамус Р. Реінхарт у своєму дослідженні сутності екстремального спорту та екстремальності взагалі [2, с. 2-3]. Тобто поняття екстремальності в наш час є достатньо широким і розмитим, а головне – дуже модним.

У спробі подолання феномена масової людини – «заходоїду» [3, с. 355], створеного епохою модерну, виникають численні нові форми культури і поведінки. Сьогодні чи не кожний другий сповідує свою власну ідеологію, у світі щодня реєструється в середньому по три нові релігійні організації. І мало хто при цьому може сказати, що його світогляд справжній, віросповідання – правильніше, а поведінка – праведніша. Як зазначають сучасні вітчизняні дослідники [4], постмодерністські установки проникли і в гносеологію, породивши гносеологічний та епістемологічний релятивізм, з точки зору якого об'єктивне є ілюзією, істина – догмою, зв'язний, причинно-наслідковий опис світопорядку – вигадкою і знаряддям влади, насильством розуму над природою і суспільством. Визнається можливість нескінченної кількості картин світобудови, жодна з яких не може претендувати на істинність, бо не існує способів і методів осягнення дійсності, які були б вільні від впливу людських бажань, потреб, мотивацій, одним словом – від суб'єктивності.

«У ХХ столітті процес плюралізації стилів життя, формування множини субкультур, набув лавиноподібного характеру: в єдиному культурному полі співіснують фундаменталісти і модерністи, комуністи і фашисти, «блакитні» і «зелені», християни і сатаністи, кришнаїти і язичники, феміністки і прихильники патріархату, праві і ліві, хіпі та япі, націоналісти і «нові росіяни», ліберали і анархісти. Всі вони складають начинку пирога, який називається «сучасна культура»... Єдиний сенс виявляється втраченим, множинність і конкурентність смислових передумов призвели до того, що світ, який мав ось-ось, завдяки розуму, стати «прозорим», остаточно свою «прозорість» втратив. Єдність і різноманіття культурно-історичних світів приймається сьогодні абсолютною більшістю мислителів, як світських, так і релігійних» [4].

Можна констатувати факт виникнення певної моди на екстремальну поведінку, яку ототожнюють з героїзмом. «Америка дійсно здається захоплена залізними людьми, триатлетами, сміливцями та шибайголовами; легіонами скелелазів, гонщиками, ультрамарафонцями, Бейс-джамперами і дельтапланеристами, які займаються

скелелазанням, перегонами, бігом, стрибками, польотами – й іноді вмирають – у цю нову епоху...» – зауважує Дж. Пінкерстон [5, с. 8].

«Екстрим, немов епідемія нашого часу, ряди якої поповнюються постійно, і все більше людей вступає до лав цих щасливчиків» [6]

Термін «екстремальний» найчастіше знайомий широкій публіці у зв'язку з новими, дуже ризиковими і дуже модними видами спорту, які так і називаються – екстремальні. Поряд з традиційними способами активного відпочинку і розваг за кілька останніх десятиліть у сфері туризму з'явилося багато абсолютно нових, а то й екзотичних варіантів проведення вільного часу. Деякі з них, наприклад кайтинг, виникли на основі комбінування інших видів туризму і поєднують у собі водно-повітряні або повітряно-сухопутні види розваг. Інші, такі, як подорожі по воді на надувних лижах або космотуризм, є принципово новими.

Екстремальний спорт – це часто вживане визначення для популярних видів спорту, які з'явилися зовсім недавно, і пов'язаних зі швидкістю, висотою, небезпекою та видовищністю, що приголомшує уяву. Рівні небезпеки можуть бути різними, але в цих видах спорту завжди присутній «екстрим» як знаходження на краю, на межі між життям і смертю.

Говорячи про наслідки гламуризації екстремальності у СМІ і констатуючи факт розповсюдження певної моди на екстремальну поведінку, ми неодмінно повинні звертати увагу на негативний бік цього суспільного явища. Рон Вотерс пише: «Ми відвернули увагу людей від негламурної можливості того, що можна бути вбитим, концентруємо увагу тільки на веселій і безпечній стороні небезпечної межі. Це оманливий, однобічний погляд, який пронизав майже кожен куток нашого суспільства: журнали, телевізійні програми, рекламу, кіно, програми освіти, екскурсійні та туристичні поїздки. Ефект у тому, щоб перетворити досвід високого ризику на щось на кшталт візиту до Діснейленду або карнавалу. Але існує велика різниця» [7, с. 259].

Екстремальність як феномен знаходить сьогодні своє відображення не тільки в галузі спорту, але і в інших сферах життя соціуму.

Як вже було сказано, мультикультуралізм є характерною рисою постсучасності, це означає, що жодна культура чи ідея не можуть претендувати на велич внаслідок плюральності її тлумачень. У різні часи велич співіснувала з геніальністю і визначалася нею. Великі імена, що дійшли до нас з різних епох, об'єднує геній думки, тобто нестандартна для свого часу ідея. Сьогодні популярність стала надбанням переважно сфери шоу-бізнесу і заслуговується талановитою акторською грою, красивим голосом, яскравими комп'ютерними спецефектами, а часом і просто приємною зовнішністю чи вдалою обробкою програмою Фотошоп, що є далеким від того, що є генієм як критерієм величі. Стародавні пам'ятки мистецтва, відомі нам, іменуються шедеврами згідно з певними критеріями: копітке тривале виконання, нестандартність методів і прийомів для певного рівня культурного та технологічного розвитку. Але насамперед – це геніальність змісту твору – особлива думка, ідея, визначальна для епохи, її характерні риси, не доступні пересічному розумові того часу, і те, що дає підставу називати це саме мистецтвом у високому значенні.

Сьогодні ж ми стикаємося з тим, що геніальність втрачає свою претензію на велич внаслідок того, що саму геніальність все складніше виявити і позначити. Це пов'язано з варіативністю тлумачень і концепцій, про що йшлося вище. Те, що одному здається красивим, інший знаходить потворним – таке раніше зустрічалося досить рідко. Сучасне мистецтво постає скоріше не більше, ніж творчістю і аж ніяк не тому, що, як висловлюється дехто, «винайдено вже все, що могли винайти», але тому що зникли критерії для визначення геніальності.

У такій ситуації для здобуття величі і слави необхідним є новий метод. І цим методом стає екстремальність.

В інформаційну епоху, коли новини надходять з усіх боків, допитливий розум чіпляється за найнестандартнішу і приголомшливу інформацію, людей все складніше зацікавити мильною оперою або красою пейзажів. З більшим інтересом продаються фільми

про пригоди і випробування, екстрим і адреналін, чому є наочним прикладом популярність семи частин «Форсажу», «Місія нездійсненна», «Назустріч шторму» або, що ще більш переконливо, сорокамільйонні збори фільму за книгою «50 відтінків сірого», що пропагує серед молоді ніщо інше, як любов до гострих відчуттів.

Сьогодні найбільшою популярністю користуються фото, зроблені в незвичайних, подекуди дуже екстремальних умовах. Такі фото вважаються вишуканими і коштують дорожче за інші. У 2012 році на просторах Інтернету блукала новина про дівчинку, яка випала з вікна висотної будівлі, позуючи для фото в профайл у соціальній мережі. І це, на жаль, не поодинокий випадок.

На міжнародних показах мод можна побачити іноді настільки незвичайні моделі одягу, зачіски чи макіяжу, які могли б здатись доволі екстремальними, якщо дивитися на це очима сторонньої людини. Тенденції щодо екстремальності ми бачимо в телевізійних реаліті-шоу, які зосереджені на вміннях людей пристосовуватися до екстремальних умов. Такі шоу знімають як у нашій країні, так і за кордоном і виявляються показником жаги людей різних національностей, різних соціальних верств та професій до гострих відчуттів, яких їм не вистачає в повсякденному житті.

Окрім того, сама думка про те, що екстремальність може бути цінною, дуже конкретно виражена в кінематографі останніх років. Йдеться не про динаміку сюжету чи надзвичайні події та поведінку героїв, а про саму ідею екстремальності як життєвої цінності. Наприклад, слоган до американського фільму 2013 року «Незвичайне життя Уолтера Мітті» звучить як «Stop dreaming. Start Living», що в перекладі означає «Досить мріяти. Почни жити». Фільм розповідає про двох людей, один з яких все своє життя проводить у своєму офісі, займаючись однією і тією ж роботою з року в рік, а другий – фотограф, який робить свої знімки в надзвичайних місцевостях: чи то під час вибуху вулкану, чи то високо в горах, роблячи фото диких звірів, чи то знімаючи шторм у морі в човні рибалок. Ідея фільму в тому, щоб показати наскільки цікавим і різноманітним є життя цього фотографа на відміну від пересічного офісного працівника. І, судячи зі слогану до фільму, екстремальність є смыслом життя, тим, що робить його повним і насиченим.

Ще один фільм, який наводить на ту ж саму думку – французький «Jeux d'enfants», який у популярному перекладі відомий, як «Закохайся в мене, якщо зможеш». Герої фільму, хлопець і дівчина, змалку грають у гру «слабо-не слабо», і, починаючись як безневинна дитяча гра, згодом ця забава переростає в тяжкі випробування, які герої загадують один одному, і які супроводжуються фізичними та психологічними ушкодженнями. Однак в той же час гра не зупиняється, бо приносить надзвичайне задоволення обом гравцям. Виконуючи одне зі складних завдань, герой фільму вимовляє наступні слова «Гра з ходу відновилася. Щастя в чистому вигляді. Грубе, природне, вулканічне. Це було найкращим. Краще за наркотики, краще за героїн. Краще, ніж допінг, кокс, крек, дур, гашиш, марихуана, конопля, кислота, ЛСД та екстазі. Краще, ніж секс. Краще, ніж арахісове масло, бананово-молочний коктейль. Краще, ніж трилогія Джорджа Лукаса. Краще, ніж всі «Маппет-шоу», ніж кінець 2001 року. Краще, ніж стегна Мерилін, Лари Крофт, Наомі Кемпбелл, і краще, ніж родимка Сінді Кроуфорд. Краще, ніж соло Хендрікса, ніж кроки Ніла Армстронга по Місяцю, ніж хоровод навколо ялинки, ніж статки Білла Гейтса. Краще, ніж всі транси Далай Лами, ніж всі уколи тестостерону Шварценеггера і колагенові губи Памелли Андерсон. Краще, ніж Вудсток. Краще, ніж глюки Де Сада, Рембо, Моррісона і Кастанеди. Краще, ніж свобода. Краще, ніж життя!» В останніх словах – вся ідея цього фільму – «Ти не живеш, якщо не знаходишся на краю, у стані екстриму». Таким чином популяризована ідея Хайдеггера про можливість перебування в самому бутті через гостре почуття остраху. Без цього почуття, на думку авторів сценарію, життя не є життям, а лише існуванням.

Як вже було відмічено, сьогодні сформувався певний тип людей, який жадає змін, зламів, перетворень і конструє екстремальність власними руками. «Потреба в гострих відчуттях змушує молодих людей шукати їх реалізації в «екстримі» на вулицях міст, у міжособистісних стосунках, у неформальних об'єднаннях і психоделічних станах, у

радикальних групових і колективних діях» [8]. Як ми зазначили вище, таке бажання нових незвичайних почуттів притаманне не лише молоді, але людям будь-якого віку. Пошук різноманіття емоційних переживань, нових вражень є також почасти причиною і релігійного підйому у всьому світі, і особливо в нашій країні.

А.А. Бодальов, кажучи про екстремальні ситуації, зазначає, що їх екстремальність виражається в тому, що, втручаючись з великими негативними наслідками у відносно усталений потік життя людини і у звичні алгоритми діяльності, вони можуть позначитися на здоров'ї і життєвих планах людини, на її способі життя, кар'єрі, відносинах зі значимими для неї людьми, на її загальному благополуччі і в крайніх випадках навіть викликати її смерть. Екстремальні – такі ситуації, які відрізняються від нормальних [9, с. 127].

Виходячи з такого розуміння екстремальності, можна навіть процес долучення людини до певної релігійної течії без сумнівів дорівняти до екстремального процесу. Приєднуючись до тієї чи іншої віри, релігійної спільноти, людина неодмінно змінює повністю свій світогляд, що не може не мати певних наслідків. Новий світогляд позначається, в першу чергу, на відносинах цієї людини з оточуючими. Те, що було для новонаверненої людини звичним і повсякденним, враз змінюється, перевертається згори донизу. Це неодмінно змінює спосіб життя, життєві плани, а головне – соціальні зв'язки. Рідко буває таке, коли подружжя водночас змінює віросповідання, не кажучи про сім'ю загалом. Особливо незвичайною така ситуація є в нашій країні. Згідно з державними статистиками та релігієзнавчими дослідженнями кількість віруючих різних конфесій збільшується з кожним роком, але все ж таки, прояви міцної віри, чи то християнської, чи то іншої, сприймаються в суспільстві зі зніяковілістю та подивом, іноді – з острахом чи навіть агресією.

Відкрите сповідання тієї чи іншої віри є дійсно доволі екстремальною ситуацією майже не кожного разу – розрив сімейних зв'язків, нерозуміння з боку колег, насмішки та кепкування невіруючих друзів та знайомих, якщо йдеться про молодь, – стандартна ситуація для людини, яка приймає релігійну ідею і практикує її у своїй поведінці на тлі пострадянського суспільства.

Тож можна зазначити, що відкрите сповідання віри та релігійна практика є тією чи іншою мірою навмисно провокованою екстремальною ситуацією. У такому контексті релігійність на сучасному етапі функціонування суспільства можна поставити в один ряд зі спортивною чи туристичною екстремальністю, яка сьогодні вже нікого не дивує. Різняться лише типи ризиків.

Підсумовуючи викладене, бачимо, що екстремальність у сучасному соціумі є доволі новим феноменом, який швидко набирає популярності в багатьох сферах людського буття як певний тип діяльності, притаманний людям різних вікових чи статевих категорій, вподобань, професій тощо. Така мода на екстремальність викликана самою сутністю постсучасності та її характерними рисами: невизначеністю, мультикультуралізмом, плюралізацією цінностей. Постмодерн є за своєю суттю екстремальним часом – часом постійних перетворень, глобальних комунікацій, небувалим прискоренням темпу життя. Така ситуація є плідним підґрунтям для розвитку та поширення різних форм екстриму. Екстремальність віднаходить себе сьогодні у спорті, у мистецтві, у кіно, у ЗМІ і претендує на особливу роль у повсякденному житті, на певну самоцінність на рівні цінності самого життя.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена темі екстремальності як популярної формі поведінки в постсучасному соціумі. Аналізуються основні фактори для поширення екстремального поведінки і сфери життя сучасного суспільства, в яких воно наочно виражене.

Ключевые слова: *екстрим, екстремальність, постмодерн, постсучасний соціум, мода.*

SUMMARY

The article is devoted to extremity as a popular form of behavior in postmodern society. It analyzes the reasons for the spread of extreme behavior and spheres of modern life, in which it's clearly expressed.

Keywords: *extreme, extremity, postmodern, post-modern society, fashion.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Султанова М. А. Философия культуры Теодора Розака / М. А. Султанова. – М., 2005. – 197 с.
2. To the extreme: Alternative sports inside and out. [edit by] Rinehart R., Sydnor S. – NY: SUNY, 2003. – 1-14 pp.
3. Зиновьев А. Запад. Феномен западнизма / А. Зиновьев. – М: Центрполиграф, 1995. – 461 с.
4. Нарижный Ю. Философия и культура эпохи постмодерна : Монография. / Ю.А. Нарижный. – Днепропетровск: Днепропетровский гуманитарный университет, 2008. – 646 с.
5. Breivik G. The Quest For Excitement and the Safe Society. / Philosophy, Risk and Adventure Sports / [edit by] McNamme M. J. – NY: Taylor & Francis, 2007. – 10-22 pp.
6. Демин Д. Н. Социальная значимость экстрима, предпосылки и перспективы развития // ФЭН-наука №2 (29) / 2014. – Бугульма: «Роспечать», 2014. – С. 33-35.
7. Watters R. The Wrong Side of the Thin Edge. / To the extreme: Alternative sports inside and out. [edit by] Rinehart R., Sydnor S. – NY: SUNY, 2003. – P. 257-266.
8. Волкова Н.Г. Экстремальность в обществе риска. Автореферат дис... канд. филос. наук: 09.00.11 / Самар. гос. техн. ун-т. – Саратов: 2011. – 17 с.
9. Бодалев А.А. О человеке в экстремальной ситуации (эмоциональная и интеллектуальная составляющая отношения в выборе поведения) / А.А. Бодалев // Мир психологии. – 2002. – №4. – С. 127-134.